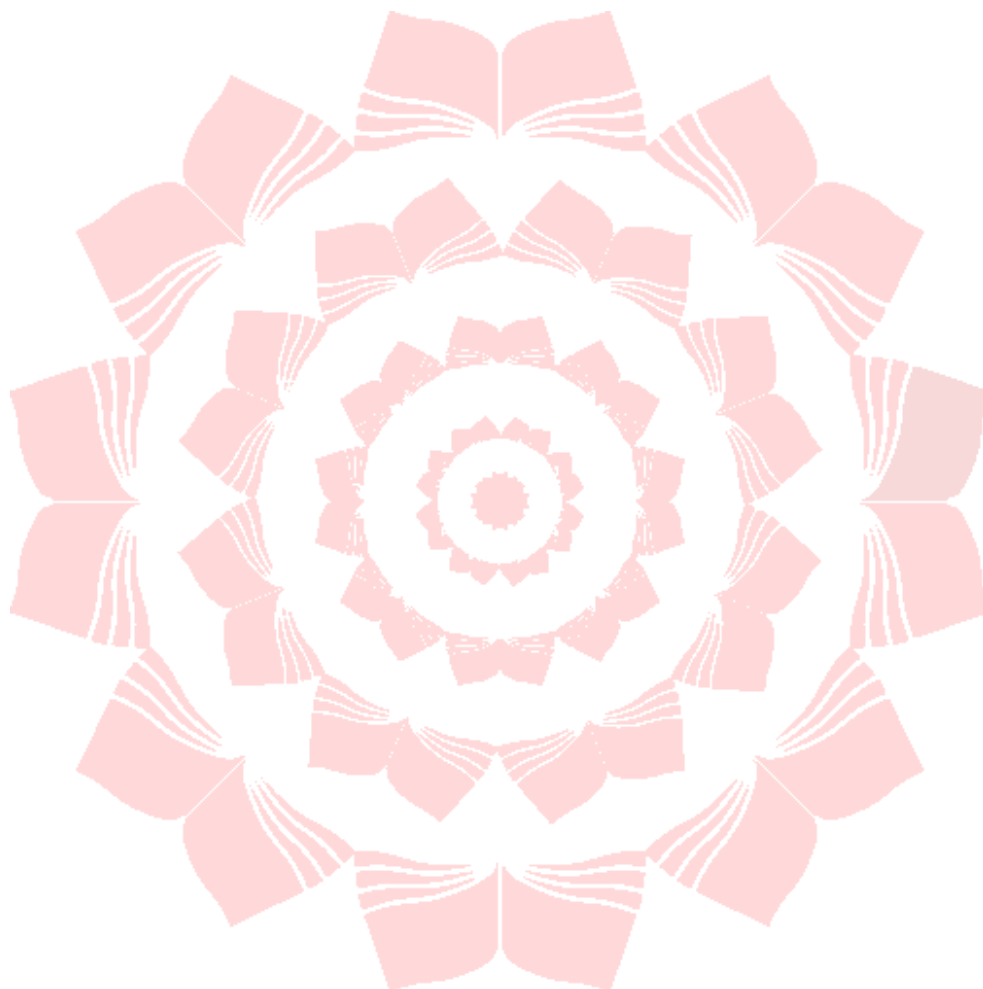

RATIO

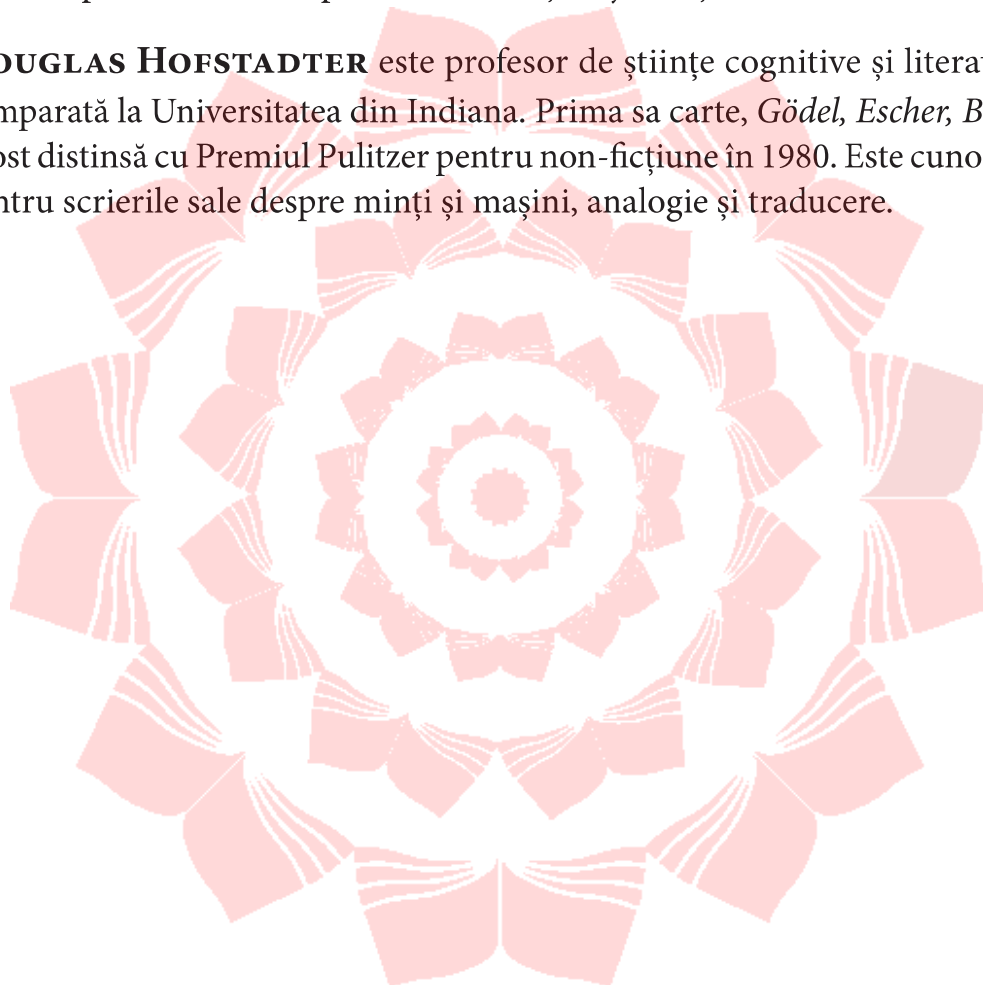
IDEI

Colecția **Ratio** este coordonată de
Florin George Călian

CHRISTER STURMARK este un autor și intelectual public suedez. Este fondatorul și editorul Fri Tanke („Libera Cugetare“) și apare adesea la televizor și în dezbateri publice ca să apere știința și ca să combată dogmele, superstiția și gândirea pseudoștiințifică. Locuiește pe insula Lidingö, în apropiere de Stockholm, împreună cu fiul său, Leo, și cu soția sa, romanciera Victoria Larm. Îi place să cânte la pian, la chitară și să joace șah.

DOUGLAS HOFSTADTER este profesor de științe cognitive și literatură comparată la Universitatea din Indiana. Prima sa carte, *Gödel, Escher, Bach*, a fost distinsă cu Premiul Pulitzer pentru non-ficțiune în 1980. Este cunoscut pentru scrierile sale despre minți și mașini, analogie și traducere.

CHRISTER STURMARK
împreună cu **DOUGLAS HOFSTADTER**

Lumina rațiunii

**Gândire limpede
pentru secolul XXI**

Traducere de Elena Ciocoiu

Ratio et Revelatio
2026

Colecția *Ratio* este coordonată de Florin George Călian

Redactor: Otniel Laurean Vereș

DTP: Narcis Cârciu

Coperta: Gabi Giulușan

Tipărit la Print Expert, România

Copyright © Christer Sturmark, 2026

Copyright © Ratio et Revelatio, 2026

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
STURMARK, CHRISTER

Lumina rațiunii : gândire limpede pentru secolul XXI /
Christer Sturmark ; trad. de Elena Ciocoiu. - Oradea : Ratio et
Revelatio, 2026

Index

ISBN 978-630-6657-33-9

I. Ciocoiu, Elena (trad.)

1

Editura Ratio et Revelatio

Str. Sofiei nr. 3, Oradea, Bihor, România, 410183

e-mail: office@ratioetrevelatio.com

www.ratioetrevelatio.com

Cuprins

Prefață la ediția din 2026	11
Prefață de <i>Douglas Hofstadter</i>	16
Prefață de <i>Christer Sturmark</i>	23
Preludiu: Despre lumea de ieri și lumea de azi	28
O psihoză globală	30
Superstiție fatală	35
Extremism și superstiție suedeze	36
Avem nevoie de o Nouă Epocă a Luminilor	41

Partea I ARTA DE A GÂNDI LIMPEDE

CAPITOLUL UNU: A întâmpina lumea cu o minte deschisă	
<i>Despre instrumentele și busola necesare în căutarea cunoașterii</i>	47
Călătoria mea cu hopuri	47
A avea o minte deschisă	51
Explicații și briciul lui Ockham	55
Capcane în gândire	57
Raționalitate și înțelepciune	59
A avea idei și a forma o filozofie de viață	61
Punctul meu de vedere	65
Umanism secular	66
Interludiu: despre spiritualitate și flux	68
CAPITOLUL DOI: Cred că știu	
<i>Despre realitate, cunoaștere și adevăr</i>	71
Ce e cunoașterea?	72
Chiar e real ceea ce pare real?	74
Chestiuni de fapt și chestiuni de gust	77
Ce e adevărul?	79
Adevărul ca absolut, adevărul ca relativ	83
Construcții sociale	90

Postmodernism și educație.....	92
Relativism și politică.....	94
Interludiu: despre trei mari mistere.....	96
CAPITOLUL TREI: Credințe bazate pe motive întemeiate	
<i>Despre motivele care stau la baza convingerilor unei persoane.....</i>	99
„Dar atunci în ce crezi?“.....	102
Este încrederea în știință un fel de credință religioasă?.....	102
Onestitate intelectuală.....	104
„Afirmările extraordinare presupun dovezi extraordinare“.....	108
Demascarea lucrurilor neverosimile.....	109
Interludiu: despre explorarea mutărilor adversarului în șah și a mutărilor adversarului în jocul vieții.....	116
CAPITOLUL PATRU: Ce este știința?	
<i>Despre teorii, experimente, concluzii și esența științei.....</i>	121
În miezul științei.....	123
Experiment, combatere și revizuire: ce este știința, în esență.....	128
Procese de inferență deductive.....	136
Procese de inferență inductive.....	138
Studiu de caz: Louis Pasteur și generația spontană.....	140
Falsificabilitate.....	142
Matematica și adevărurile sale absolute.....	144
Experimente oarbe și placebo.....	146
Latura mai întunecată a științei.....	148
Sunt religia și știința compatibile reciproc?.....	150
Interludiu: despre utilitatea științei.....	151
CAPITOLUL CINCI: Fantomele din cap	
<i>Despre creierul nostru minunat, dar ușor de păcălit.....</i>	153
Creierul nostru ne trag clapa.....	153
Gândire socială și gândire abstractă.....	172
Gândire morală.....	174
A fost creierul uman proiectat ca să fie religios?.....	175
Teoria noastră atât de umană despre minte.....	182
Gândire magică.....	183
Interludiu: despre rai și paradis.....	184

CAPITOLUL ȘASE: O lume naturală

<i>Despre naturalism, agnosticism și ateism</i>	187
Naturalism și materialism.....	187
Ateii ca provocatori.....	189
Ateismul în viața americană.....	190
Ateii ca ființe fără moralitate.....	193
Agnostic sau ateu?.....	193
Mulți agnostici sunt, în realitate, ateii.....	195
În ce cred, în realitate, ateii?.....	198
Treisprezece prejudecăți în privința ateismului.....	201
Renașterea și dispariția ateismului.....	211
Interludiu: despre superstiție și hocus-pocus.....	211

CAPITOLUL ȘAPTE: Să fii bun fără să ai nevoie de Dumnezeu

<i>Despre bunătate, rău și moralitate</i>	217
Problema răului.....	217
Atotputernic – Da sau nu?.....	218
Misterioase sunt căile Domnului.....	219
Unele tipuri de rău nu sunt reale, în ciuda aparențelor.....	220
Chiar e Dumnezeu bun?.....	222
Moralitatea nu are deloc nevoie de un dumnezeu.....	223
Lupta dintre Zeus și Shiva.....	226
Eva are întotdeauna dreptate.....	228
O perspectivă seculară asupra răului și moralității.....	230
„Problema e că pur și simplu oamenii interpretează greșit religia“.....	231
Rădăcinile naturale ale moralității.....	233
Empatie și identificare.....	235
Interludiu: despre crimă, pedeapsă și responsabilitate.....	237

CAPITOLUL OPT: Credințe tipice New Age și criza rațiunii

<i>Despre credințele oamenilor în idei ciudate</i>	241
Credințe neraționale.....	241
Gândire pozitivă și pseudoștiință.....	242
Nikken ca studiu de caz.....	244
Homeopatie.....	248
Exploatarea prestigiului Antichității și a celui al științei.....	250

Fizica cuantică și New Age.....	252
Erori categoriale și scara științelor.....	252
Un studiu de caz: astrologia.....	256
Al doilea studiu de caz: Testul Myers-Briggs.....	259
Sincronie.....	262
Studiu de caz: Hug și Bug.....	264
Prejudecăți New Age.....	266
Interludiu: pe tărâmul mistic Shangri-La.....	271

Partea II-a CALEA CĂTRE UN NOU ILUMINISM

CAPITOLUL NOUĂ: Când religia deraiază

<i>Despre fanatism, extremism și talibanismul în stil creștin</i>	277
Urăște Dumnezeu femeile?.....	278
Opoziția Bisericii Catolice față de avort.....	279
Apartheidul sexual în iudaism.....	280
Sharia și Declarația de la Cairo.....	281
Religie și tradiție: un studiu despre asuprirea femeilor.....	286
Blasfemie, apostazie și libertatea de exprimare.....	287
ISIS.....	291
Teroare nordică.....	295
Extremism creștin.....	296
Generația Iosua.....	297
Așteptând a doua venire a lui Hristos.....	298
Talibanul creștin.....	300
Isus îi va zdrobi pe necredincioși.....	303
Interludiu: despre suferința umană și practica medicală.....	305

CAPITOLUL ZECE: Bătălia asupra originilor noastre

<i>Despre evoluție, creaționism și antiștiință</i>	309
Moștenirea lui Darwin.....	311
Procesul Scopes, 1925.....	313
Evoluționismul obține câteva victorii.....	314
Proiectul inteligent.....	315
Proiectul inteligent în școlile americane.....	319

Creaționismul în Suedia.....	321
Interludiu: despre normalitate și anormalitate.....	325

CAPITOLUL UNSPREZECE: Istoria ideilor

<i>Despre rădăcinile Iluminismului secular</i>	327
Rațiune, compasiune și diferite „reguli de aur“.....	327
Filozofia din perioada antică.....	329
Trei intelectuali giganti.....	332
Omul în punctul focal.....	333
Evul Mediu.....	334
Renașterea.....	335
Raționaliști și empiriști.....	338
Iluminismul.....	340
Filozofie seculară, moralitate și politică.....	343
Iluminismul ca mișcare pentru libertate.....	345
Secolul al XIX-lea.....	347
Liber-cugetători și atei.....	351
Interludiu: despre liberul-arbitru.....	353

CAPITOLUL DOISPREZECE: Voci seculare în zilele noastre

<i>Despre teamă, politică și religie</i>	357
Prima Societate Umanistă din Statele Unite ale Americii.....	359
Mitul religiozității lui Albert Einstein.....	360
Voci seculare astăzi.....	367
Interludiu: despre teleportare și teama de moarte.....	376

CAPITOLUL TREISPREZECE: Iluminism

<i>Despre libertăți, drepturi și respect</i>	379
Drepturile universale și eliberarea omului.....	380
Identitatea ca o capcană.....	382
Islamul și critica religiei.....	384
Esențialism și puncte de vedere asupra omenirii.....	385
Esențialism de gen și lentila genului.....	387
Ce e libertatea religioasă?.....	389
Exemplu: Sikhi și cuțite.....	392
Pentru independență etică mai degrabă decât pentru libertate religioasă.....	393

Religie și etică medicală.....	394
Despre secularism și sănătatea socială.....	396
Crește sau scade credința religioasă în lumea de azi?.....	400
Interludiu: despre recunoștință și sentimentele de vină.....	402
CAPITOLUL PAISPREZECE: Ce ar trebui să-i învățăm pe copiii noștri	
<i>Despre credință, știință și felul în care școlile vorbesc despre viață.....</i>	
	405
Lăsați copiii să descopere lumea așa cum e realitate.....	406
Școli sectante în Suedia.....	409
Educația religioasă în școli.....	410
O nouă filozofie proaspătă de viață pentru școli.....	416
Interludiu: despre natural și supranatural.....	417
Postfață și mulțumiri.....	419
Note.....	423
Index.....	441

Prefață la ediția din 2026

Prima dată am scris *Lumina rațiunii* din cauza unei neliniști din ce în ce mai mari: obiceiurile gândirii limpezi și independente – abilitatea de a verifica afirmații, de a tolera incertitudinea, de a-ți revizui punctul de vedere când apar noi dovezi – erau din ce în ce mai deteriorate de lumea modernă. Am construit cartea ca un apel pentru un Iluminism reînnoit: nu o nostalgie după secolul al XVIII-lea, ci o reînviere contemporană a onestității intelectuale, a umilității științifice și eticii seculare care se bazează pe demnitatea umană.

Patru ani mai târziu, în 2025, acea neliniște inițială e mai puțin o stare de spirit și mai mult un diagnostic. Presiunile care deformează raționarea nu numai că au continuat; s-au accentuat. În unele domenii, problema nu mai e pur și simplu *ignoranța* – o lipsă de acces la informație –, ci o condiție mai destabilizatoare: o pierdere a metodelor comune de a hotărî ce contează ca o afirmație fiabilă în primul rând.

Această prefață nu e despre „ce înseamnă să ai dreptate“. E despre *condițiile în care adevărul poate să rămână utilizabil din punct de vedere social* – în care deliberarea democratică, cooperarea științifică și coexistența umană pot să supraviețuiască. Aceasta e preocuparea principală a cărții și exact din acest motiv anul 2025 face argumentul ei să fie urgent într-un mod nou.

Un nou tip de test de rezistență epistemică

În 2025, cel mai vizibil test de rezistență a fost transformarea plauzibilității într-o armă.

IA generativă a scăzut costul producerii de afirmații false convingătoare – la scară industrială. Lucrurile pentru care era nevoie de un studio, un buget și canale de distribuție pot să fie făcute acum de indivizi ieftin și vizând obiective precise. Această schimbare nu agravează pur și simplu „dezinformarea“. Erodează până la un nivel mai adânc: așteptările

mediului că văzul și auzul sunt, în lipsă de ceva mai bun, cel puțin *cât de cât* demne de încredere.

În 2025, au fost elaborate rapoarte despre escrocherii prin *deepfake* care au circulat în timpul alegerilor europene – videouri cu candidați politici care păreau că sprijină scheme de investiții inexistente, distribuite prin platforme sociale majore. Modele asemănătoare au apărut, de asemenea, în altă parte, ilustrând un lucru cumplit: problema nu este numai persuasiunea, ci epuizarea. Când cetățenii se confruntă în mod repetat cu „dovezi” care pot fi sintetice, există tentația de a te desprinde în totalitate – sau de a te retrage în filtre tribale, crezând doar ce flatează o anumită parte.

În limbajul acestei cărți, exact așa devine periculos din punct de vedere politic relativismul adevărului: nu pentru că este la modă din punct de vedere filozofic, ci pentru că devine *funcțional* – o strategie de a face față supraîncărcării.

Astfel, în 2025, întrebarea „E adevărat?” se ia la întrecere din ce în ce mai mult cu întrebări mai corozive: „E ceva folositor pentru grupul meu?”, „E corect?”, „Vreau să fie adevărat?” Acelea sunt tentații vechi – dar informațiile care circulă le-au amplificat.

Reglementarea este necesară – dar nu suficientă

O evoluție încurajatoare în 2025 este faptul că unele instituții răspund, în sfârșit, cu seriozitate. Legea Uniunii Europene privind IA a avansat, conform programului, în pofida încercărilor de a-l întârzia, Comisia respingând în mod explicit o abordare de tipul „opriți ceasul”. Chiar existența acestui efort de reglementare reflectă o recunoaștere pe scară din ce în ce mai largă a faptului că noile tehnologii pot să reconfigureze sfera publică mai repede decât se pot adapta societățile și că transparența și responsabilitatea nu sunt un lux opțional.

Totuși, doar reglementarea nu poate să repare lucrul cel mai fragil: disciplina interioară a gândirii.

Legile pot să stabilească limite, să creeze stimuli și să impună obligații în privința divulgării de informații. Pot să împiedice anumite abuzuri și ar trebui să facă acest lucru. Totuși, niciun statut nu poate să înlocuiască

niște cetățeni care știu cum să evalueze afirmații, care înțeleg diferența dintre dovadă și aserțiune și care sunt dornici – dornici emoțional – să spună „Nu știu încă”.

De aceea am susținut că educația trebuie să includă o practică sistematică în gândirea atentă și în reflecția filozofică – nu ca ornament, ci ca infrastructură civică.

Am scris prima carte a cărții – „microperspectiva cărții” – având în minte exact acest lucru: obiceiurile cotidiene care ne protejează de propriile noastre scurtături cognitive și de seducțiile subtile ale certitudinii.

Sănătatea publică: când dezinformarea devine un agent patogen

Anul 2025 ne-a învățat cu siguranță un lucru: iraționalitatea nu este doar o problemă intelectuală. Are legătură cu corpul.

În martie 2025, UNICEF și WHO Europe au avertizat că în Europa și în Asia Centrală rujeola a ajuns la cel mai înalt nivel pe care l-a avut în mai mult de 25 de ani, existând rapoarte despre decese și internări pe scară largă – un model de răspândire care e strâns legat de lacunele acoperirii prin vaccinare. E greu să citești asemenea avertismente fără să revii la una dintre temele recurente ale cărții: știința poate să furnizeze realizări uluitoare, dar societățile tot au nevoie de încredere, alfabetizare și responsabilitate etică pentru a transforma realizările în protecție.

Vaccinurile nu eșuează pentru că sunt inefficiente; eșuează când comunitățile sunt convinse să nu le folosească – sau când instituțiile eșuează să mențină accesul, credibilitatea și continuitatea. În acest sens, dezinformarea acționează ca o infecție secundară: exploatează slăbiciunea din sistemul imunitar social.

Nu mai este o competiție doar între *fapte* și *afirmații false*, ci între două stiluri mentale. Unul e lent, probabilistic, umil, permite revizuri – stilul științei. Celălalt este rapid, imun la corecții și oferă satisfacții emoționale – stilul conspirației.

Primul stil a construit medicina modernă. Al doilea stil poate să o descompună.

Climă, catastrofă și politicile nerealității

Anul 2025 a mai arătat următorul lucru: clima nu este numai o criză privind mediul, ci și o criză epistemică.

Europa a trecut prin valuri de căldură și incendii majore în 2025 și în multe țări au avut loc evacuări și au existat probleme cu infrastructura. Totuși, alături de aceste evenimente a curs un șuvoi predictibil, apărut din umbră: cel format din narațiunile conspirative și îndrumarea greșită. În Marea Britanie, de exemplu, anunțurile despre cercetarea asupra intervențiilor privind reflectarea luminii soarelui au fost întâmpinate cu afirmații înșelătoare și teorii ale conspirației – ceea ce arată cât de repede pot discuțiile tehnice să fie aduse într-un război simbolic online.

Acest lucru contează pentru că reacția la dezastre depinde de atenția comună și de canalele de încredere. Când narațiunile false se răspândesc mai repede decât alertele oficiale – sau când instituțiile nu mai prezintă încredere din punct de vedere reflexiv – devine mai greu să menții siguranța publică. Și iarăși, problema mai profundă nu e faptul că „oamenii cred lucruri ciudate”, ci faptul că atenția este capturată, realitatea devine negociabilă și energia morală este redirectionată dinspre soluții spre spectacol și condamnare.

În termenii din această carte: dacă pierdem noțiunea că afirmațiile trebuie să corespundă dovezilor, nu devenim „mai deschiși la minte”. Devenim mai manipulabili.

Paradox: progres care îți taie respirația, înțelepciune fragilă

Ar fi necinstit să descriem starea lumii doar ca un proces de declin epistemic. A fost, de asemenea, un an de progres științific remarcabil – chiar felul de progres care ar trebui să inspire recunoștință și responsabilitate.

În februarie 2025, oamenii de știință francezi au susținut o plasmă timp de 22 de minute, un record care marchează o maturizare reală în condiții relevante de controlare a fuziunii. În aprilie 2025, U.S. National Ignition Facility a raportat noi recorduri în ceea ce privește menținerea energiei de fuziune și atingerea obiectivelor. IAEA, în prezentarea despre

fuziune din 2025, a descris un ritm global accelerat și tendințe în domeniul ingineriei care configurează domeniul.

Aceste realizări nu sunt numai niște hotare tehnice. Sunt niște reamintiri morale: ființele umane, când sunt disciplinate de dovezi și însuflețite de curiozitate, pot să depășească limitele posibilului.

Și acesta este paradoxul la care mă întorc – unul care se regăsește și în preludiul acestei cărți: capacitatea noastră de a ajunge la „un progres aproape divin” poate să coexiste cu niveluri uluitoare de iraționalitate colectivă.

Aceeași civilizație capabilă de știință precisă poate, totuși, să cadă în capcana fanteziilor care corodează încrederea publică, fracturează discursul democratic și transformă vecinii în dușmani.

De aceea insist – acum chiar mai mult decât când am scris manuscrisul – că rațiunea nu e răceală. E grijă. E grijă față de alte minți, alte corpuri, alte viitoruri.

Ce sper că veți face cu această carte

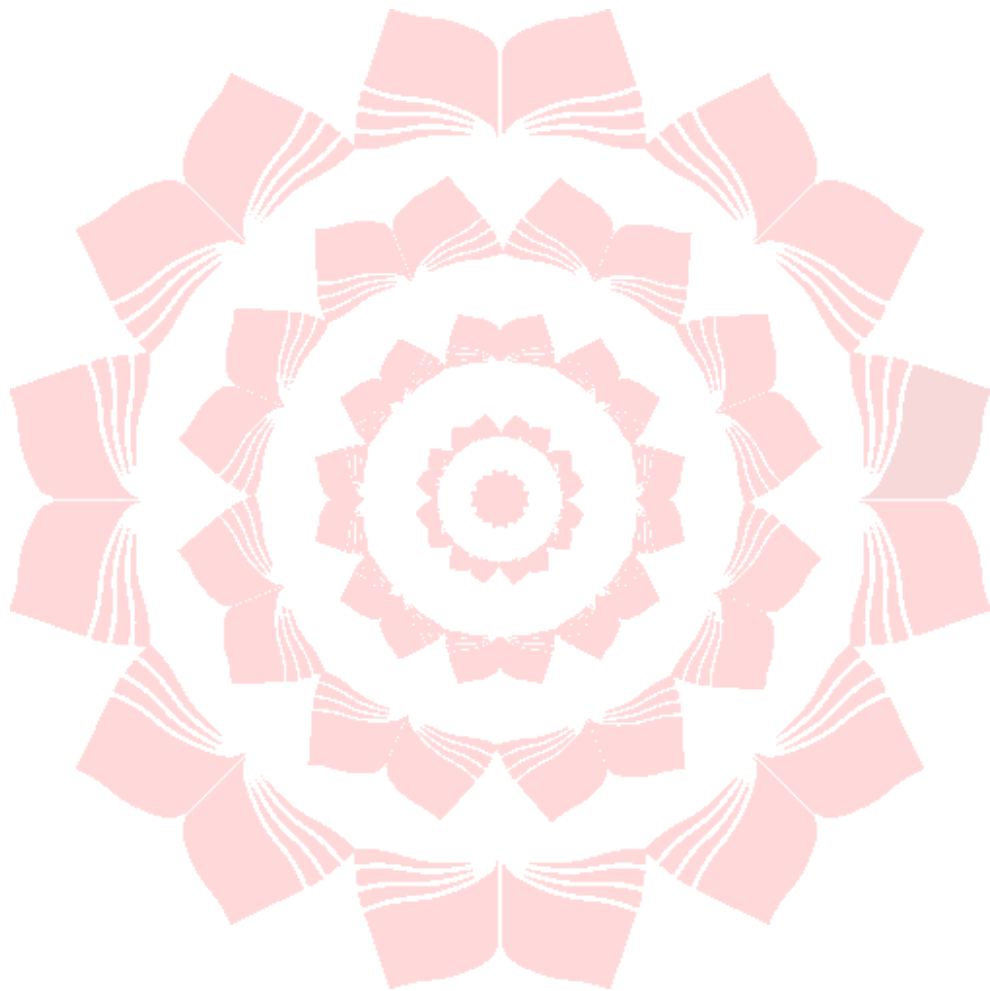
Cartea este structurată pe două niveluri: o microperspectivă asupra artei de a gândi limpede în viața cotidiană și o macroperspectivă asupra felului în care ar putea să arate un Iluminism reînnoit în societăți pluraliste.

Dacă o citiți ca un set de „argumente”, puteți să fiți de acord cu unele și să refuzați altele, iar acest lucru este total potrivit. Vă rog doar s-o citiți cu atitudinea pe care o susține cartea: fiind critici, curioși și dornici să vă testați convingerile.

Mesajul pe care l-aș așeza în fruntea acestei ediții noi e următorul: Iluminismul nu e un lucru care s-a întâmplat. E un lucru pe care trebuie să-l *facem* – iar și iar – în condiții noi, confruntându-ne cu tentații noi și cu aceeași minte omenească veche.

Fie ca această carte să contribuie puțin la o astfel de lucrare.

Christer Sturmark
Stockholm, decembrie 2025

PREFAȚĂ

Douglas Hofstadter

E o mare plăcere și o mare onoare să scriu prefața acestei cărți. Și, de asemenea, a fost o mare plăcere și o mare onoare să traduc această carte în engleză – misiune pe care am îndeplinit-o, cu drag, mai mulți ani.

Nu auzisem niciodată de Christer Sturmark până la începutul anului 2016, când mi-a trimis un e-mail, invitându-mă să particip la un mic simpozion organizat la Stockholm despre „limitele cunoașterii“. A menționat mai multe persoane care urmau, probabil, să fie prezente. Pe unele dintre ele le cunoșteam, de altele auzisem. Mi-a stârnit interesul. Din întâmplare, am stat în Stockholm cu mult timp în urmă și îmi plăcea mult orașul, așa că a fost o tentație căreia nu am putut să-i rezist. Aș putea să adaug că invitația acestui domn necunoscut era scrisă cu voioșie, pe un ton autentic prietenos, ceea ce m-a influențat să iau o hotărâre.

V-am spus adineauri că nu auzisem niciodată de Christer. Chiar credeam sincer lucrul acesta atunci, dar, când am ajuns în Stockholm, am aflat că mă înșel. Christer mi-a arătat o scrisoare de fan entuziast (o scrisoare *trimisă prin poștă*) pe care mi-o scrisese la începutul anilor 1980, când era un adolescent care cânta rock, apoi mi-a arătat răspunsul pe care i-l trimisese și răspunsul pe care mi-l trimisese și al doilea răspuns al meu... Uitasem complet toate astea! E limpede, cu siguranță reacțiile pe care le avusesem cu mult timp în urmă față de stilul lui au fost asemănătoare cu reacțiile mele mult mai recente. În 2016, Christer încă era la fel de copilăros și de înflăcărat cum era când era foarte tânăr.

M-am simțit excelent la simpozionul pe care l-a organizat la Stockholm în 2016, mai ales făcând cunoștință cu matematicianul și scriitorul vienez Karl Sigmund, care mai târziu a devenit un prieten foarte bun. Karl nu a fost, totuși, singurul prieten bun pe care mi l-am făcut datorită lui Christer. Celălalt prieten a fost chiar Christer. Iată ce s-a întâmplat.

În ziua în care s-a terminat simpozionul, Christer a invitat câțiva participanți la cină, în casa lui de pe frumoasa insulă Lidingö, la est de Stockholm, de cealaltă parte a strâmătorii Lilla Värtan. Nu voi uita nici odată cum, în acea seară, fosta lui soție, care e și acum o prietenă bună, Gunilla Backman, a cântat pentru noi unul dintre cântecele mele, fiind acompaniată la pian de matematicianul Anders Karlqvist. Pur și simplu m-a emoționat până la lacrimi.

Apoi Christer, care tocmai descoperise, foarte surprins, că vorbeam puțină suedeză, mi-a oferit spontan un exemplar din cartea lui nou-nouță *Upplysning i det tjugoförsta århundradet* („Iluminismul în secolul XXI“). Era un volum gros, dar Christer a zâmbit și a spus: „Nu vă faceți griji – cartea e scrisă într-o suedeză destul de simplă. Veți putea s-o citiți.“ Voia să spună că nu e scrisă într-un jargon academic pompos sau într-un dialect suedez obscur, în versuri antice sau ceva asemănător. În realitate, era scrisă într-o suedeză destul de sofisticată și pentru mine nu era deloc floare la ureche s-o citesc. Din fericire, puteam, totuși, să înțeleg majoritatea lucrurilor pe care le vedeam fără să folosesc un dicționar.

La început, nu știam deloc despre ce e cartea, dar în timpul zborului înapoi spre casă, am frunzărit-o și mi-a stârnit mult interesul. Îmi dădeam seama că propune o viziune personală asupra unui fel idealist în care ființele pot să trăiască împreună și să se înțeleagă într-o lume plină de conflicte; de fapt, era un imn elocvent închinat toleranței, gândirii limpezi și încrederii în știință. În unele privințe, îmi aducea aminte de cartea clasică *Fads and Fallacies in the Name of Science*, de Martin Gardner, unul dintre eroii mei. Pentru mine, faptul că am citit cartea aceea în adolescență a fost o experiență care mi-a schimbat viața.

Savoarea cărții lui Christer s-a potrivit în profunzime cu idealismul și încrederea în știință pe care le-am avut toată viața și, după ce am ajuns acasă, mi-a venit brusc ideea că aș putea s-o traduc în engleză. Nu numai că i-aș fi făcut astfel o favoare lui Christer, dar mi-aș fi făcut o favoare și mie, pentru că traducerea cărții lui m-ar fi obligat să fac eforturi ca să-mi îmbunătățesc suedeza, o limbă care îmi place încă din 1966, când am locuit în Suedia o jumătate de an. În plus, dacă cartea era publicată, speram că le-aș face o favoare și vorbitorilor de engleză, ajutându-i să aibă acces la mai multe concepții idealiste valoroase. Toate acestea erau

motive excelente pentru sugestia mea și, spre bucuria mea, Christer a fost încântat de ofertă. Și de ce n-ar fi fost? La urma urmei, un autor pe care îl admirase cândva îi propunea acum să fie traducătorul lui, doar din prietenie! Ce ar fi putut să-l surprindă și să-l mulțumească mai mult?

În toamna anului 2016, am început să-mi îndeplinesc misiunea cu elan. Vreme de mai multe luni, am tradus cam o pagină pe zi, traducând în total aproximativ o treime din carte. Se profila atunci anul meu sabatic la Universitatea din Indiana și plănuisem deja să petrec cele trei luni de iarnă la extraordinara universitate din Uppsala. Mi-am dat seama că ar fi un proiect cât se poate de potrivit să termin traducerea chiar în cele trei luni petrecute la Uppsala, care era la aproximativ o oră de Stockholm, astfel încât Christer și cu mine puteam să ne întâlnim din când în când ca să discutăm despre tot felul de detalii.

Chiar asta s-a întâmplat. În lunile reci, întunecate, din decembrie 2017 până în februarie 2018, Baofen, soția mea, și cu mine am luat trenul de mai multe ori de la Uppsala la Stockholm, apoi am fost acasă la Christer, de cealaltă parte a insulei Lidingö (de cealaltă parte a orașului Stockholm), unde ne-am simțit toți foarte bine ajungând să ne cunoaștem mai bine. Și uite-așa, o invitație întâmplătoare pe care am primit-o ca să țin o conferință s-a transformat într-o mare prietenie.

Acum dați-mi voie să spun câteva cuvinte despre cartea lui Christer, de vreme ce asta așteaptă lumea de la o prefață – pe bună dreptate.

Lumina rațiunii (după cum a reintitulat-o poetic în engleză autorul) a tășnit din pasiunea din tinerețe a lui Christer pentru logică, matematică și știință. În copilărie, era fascinat de caracterul paradoxal, bizareria și magia universului. Dar curând a ajuns să-și dea seama că, deși exista mult mister, exista și un mod de a studia și de a pătrunde o parte din mister – prin știință și matematică. S-a cufundat în studierea acelor discipline și în activități care aveau legătură cu ele, precum șahul (pe care îl joacă în continuare cu plăcere, mai ales cu băiețelul lui, Leo).

Din acest angajament intens față de lumea ideilor a izvorât convingerea că există un fel de adevăr care transcende toate dogmele, toate superstițiile și toate religiile și că, dacă omenirea ca întreg ar îmbrățișa acel tip de adevăr, ar începe o perioadă minunată de iluminism și acest lucru ar aduce chiar pacea mondială.

De-a lungul anilor, implicarea lui Christer în știință – în informatică la început, apoi în alte științe – s-a transformat treptat într-un fel de *cruciadă* (dacă îndrăznesc să folosesc acel cuvânt incendiar) – o cruciadă pentru o toleranță (bazată pe știință) față de oamenii de toate rasele, care trăiesc în toate felurile, în toate culturile și adoptă toate sistemele de credință.

Christer a descoperit că exista deja la nivel mondial o mișcare de suflete pereche care aveau idei asemănătoare – adică *umaniști seculari* – persoane care cred în bunăvoința față de toți oamenii, nu din motive religioase, ci din încrederea în puterea toleranței și a gândirii limpezi și, de asemenea, din conștientizarea acută a fragilității noastre colective pe această sferă micuță, albastru-verzuie care se rotește printre miliarde de stele, care, la rândul lor, se află printre miliarde de galaxii. Cu alte cuvinte, un sentiment de umilitate adâncă l-a inspirat pe Christer (și i-a inspirat pe alți umaniști seculari) să încerce să se înțeleagă cu alte ființe de pe planeta aceasta, în loc să devină victime ale unor feluri de ură oarbe, mâinate de prejudecăți și în loc să se angajeze în bătălii înverșunate constante cu presupuși „dușmani”.

În cele din urmă, Christer, întotdeauna un idealist, a hotărât să-și înființeze propria editură – Fri Tanke („Liberă Cugetare”) – și să publice în suedeză cărți de mare calitate, precum și o revistă intitulată *Sans* („Sens”), care avea să explice și să apere știința, logica și filozofia umanismului secular, combătând în același timp pseudoștiința, superstițiile și religiile fundamentaliste.

Visul lui Christer a devenit realitate, parțial datorită ajutorului primit de la bunul său prieten, Björn Ulvaeus (celebru ca membru ABBA) și, acum câțiva ani, a devenit un editor suedez influent. Printre numeroasele cărți editate de Fri Tanke sunt multe traduceri ale unor cărți scrise de unii dintre gânditorii pe care îi admir cel mai mult, precum Richard Dawkins, Daniel Dennett, Rebecca Goldstein, Mihail Gorbaciov, Andrew Hodges, Steven Pinker și mulți alții.

Odată cu trecerea anilor, vizibilitatea din ce în ce mai mare a lui Christer l-a făcut să devină bine-cunoscut ca interlocutor și vedetă de televiziune în Suedia, care reprezintă mai presus de orice ideile umanismului secular. Putea să fie văzut adeseori combătând ideile astrologilor care susțin că destinul tuturor e scris în stele, purtând dezbateri cu clerici